

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ: ВПЛИВ НА ПРОТИДІЮ КРИЗИ В УКРАЇНІ

SOME ASPECTS OF THE DOMESTIC MARKET DEVELOPMENT: IMPACT ON COUNTER CRISIS IN UKRAINE

У статті розглянуто тенденції та деякі фактори розвитку внутрішнього ринку України та їх вплив на можливості протидії розповсюдження кризових явищ у різних сферах економіки та суспільного життя. Недосконалість внутрішнього ринку призводить до виникнення диспропорцій та протиріч, що негативно впливають на перспективи економічного зростання, забезпечення належного стану економічної безпеки, формування інноваційного потенціалу та поширення частки підприємств, що належать до 5-го та 6-го технологічних укладів. Низький рівень мультиплікатора доданої вартості, що свідчить про домінування сировинного експорту, низьку частку високотехнологічних виробництв, зменшення фінансово-економічного базису розширеного відтворення та зростання чутливості економіки від змін на світовому ринку. Деіндустріалізація у секторі промислового виробництва формує не тільки поточні, але й стратегічні проблеми щодо перспектив сталого економічного розвитку. Активізація внутрішнього ринку України є найголовнішим чинником протидії розповсюдження кризових явищ та диспропорцій та створення основи для соціально-економічного зростання.

Ключові слова: внутрішній ринок, система, інваріанти та варіації, диспропорції, криза, економічна безпека, деіндустріалізація, сировинний експорт, технологічний уклад, мультиплікатор доданої вартості.

В статье рассмотрены тенденции и некоторые факторы развития внутрен-

него рынка Украины и их влияние на возможности противодействия распространения кризисных явлений в разных сферах экономики и общественной жизни. Несоввершенство внутреннего рынка приводит к возникновению диспропорций и противоречий, которые негативно влияют на перспективы экономического роста, обеспечения надлежащего состояния экономической безопасности, формирования инновационного потенциала и распространения части предприятий, которые принадлежат к 5-му и 6-му технологическим укладам. Низкий уровень мультипликатора добавленной стоимости, которая свидетельствует о доминировании сырьевого экспорта, низкую часть высокотехнологичных производств, уменьшения финансово-экономического базиса расширенного воспроизводства и роста чувствительности экономики от изменений на мировом рынке. Деиндустриализация в секторе промышленного производства формирует не только текущие, но и стратегические проблемы относительно перспектив устойчивого экономического развития. Активизация внутреннего рынка Украины является важнейшим фактором противодействия распространения кризисных явлений и диспропорций и создания основы для социально-экономического роста. **Ключевые слова:** внутренний рынок, система, инварианты и вариации, диспропорции, кризис, экономическая безопасность, деиндустриализация, сырьевой экспорт, технологический уклад, мультипликатор добавленной стоимости.

УДК 338.439:338.24.001

<https://doi.org/10.32843/infrastruct48-11>

Сгорова-Гудкова Т.І.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри маркетингу

та бізнес-адміністрування

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

Островська Д.М.

магістрант кафедри маркетингу

та бізнес-адміністрування

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

Yegorova-Gudkova Tetyana

Odesa I.I. Mechnikov National University

Ostrowsjka Dariya

Odesa I.I. Mechnikov National University

In the article tendencies and some factors of internal market of Ukraine development and their influence are considered on possibility of counteraction of distribution of the crisis phenomena in the different spheres of economy and public life. In the conditions of singularity and globalization of crises, the goal of activating the internal market becomes the most real and significant factor in counteracting the emergence, spread and transfer of the crisis. Also, it is necessary to use modern theoretical and methodological approaches to research, namely – systems theory, theory of self-organization and invariant analysis and synthesis. Invariants of the internal market system that should be strengthened in terms of their impact on the intensification of domestic demand may be the following: the share of products with a high value-added multiplier; introduction of differentiated tax rates for exporting companies; targeted subsidies for enterprises engaged in technological modernization; prevention of import of physically and morally obsolete equipment and technologies, as well as those goods that can be manufactured in Ukraine; increasing the social orientation of industry, increasing the production of complex durable household appliances. Activation of the domestic market affects the conditions of economic security of the state, the potential for economic growth, innovation and growth of production of high-tech products in the country. Imperfection of internal market results in the origin of disproportions and contradictions, that negatively influence on the prospects of the economy growing, providing of the proper state of economic security, forming of innovative potential and distribution of part of enterprises that belong to 5th and 6th to the technological modes. Low level of multiplier of value added cost that testifies to prevailing of raw material export, subzero part of hi-tech productions, reductions of finance-economic base of the extended reproduction and height of sensitiveness of economy from changes in the world market. Deindustrialization of the sector of industrial production forms not only current but also strategic problems in relation to the prospects of steady economic development. Activation of internal market of Ukraine is the major factor of counteraction of distribution of the crisis phenomena and disproportions and providing a basis for a socio-economic progress.

Key words: internal market, system, invariants and variations, disproportions, crisis, economic security, deindustrialization, raw material export, technological mode, multiplier of value added cost.

Постановка проблеми. У розвитку теоретичних поглядів та узагальнення практичних рекомендацій щодо проблеми виникнення кризових явищ та протидії їх розповсюдження досліджуються такі поняття як внутрішній ринок, економічна безпека, технологічний уклад, мультиплікатор доданої вартості, доцільний аналіз яких дозволяє виявити,

сформулювати та обґрунтувати заходи впливу на протидію виникненню диспропорцій та криз. В умовах сингулярності та глобалізації криз [1]. мета активізації внутрішнього ринку стає найбільш реальним та значущим фактором протидії виникненню, розповсюдженню та трансферу кризи [2, с. 9]. Також, необхідно використовувати сучасні

теоретичні та методологічні підходи до дослідження, а саме – теорію систем, теорію самоорганізації та інваріантно-варіаційний аналіз та синтез [3, с. 72]. Активізація внутрішнього ринку впливає на умови економічної безпеки держави, потенціал економічного зростання, інноваційної активності та зростання виробництва високотехнологічної продукції у державі. Конкурентні можливості країни залежать від підприємств, що належать до 5-го та 6-го технологічних укладів, рівня мультиплікатора доданої вартості, збалансованої чутливості підприємств, що експортують продукцію і т. ін. Тому, мета активізації внутрішнього ринку в кризових умовах має пріоритетну актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми надається в монографіях, статтях та методичних розробках А.Д. Панова, Д.С. Львова, В.М. Гейця, С.І. Пирожкова, А.І. Сухорукова, С.Л. Воробйова, Т.П. Крупельницької, де вперше наведено системні дослідження проблеми. В трудах С.І. Пирожкова та А.І. Сухорукова вперше визначено та обґрунтовано явище трансферу кризи. В наукових працях О.І. Барановського, В.Т. Білоуса, А.І. Буреніна, П.Г. Казначєєва, Ю.Г. Лисенко, В.І. Мунтіяна, Г.І. Пастернак-Тарнаушенко, Е.В. Семенкової, В.К. Сенчагова, С.К. Харічкова та інших науковців розглядаються окремі аспекти впливу криз та диспропорцій на стан економічної безпеки та внутрішнього ринку. У наукових трудах В.І. Вернадського, В. І. Вейніка, М.М. Воробйова, І.А. Ільїна, В.І. Коробко А.С. Лосєва, П.А. Сорокіна, Е.М. Сороко, Г. Хакена та інших науковців наведено фундаментальні гносеологічні та філософські аспекти трансдисциплінарного характеру що є системними щодо дослідження проблем активізації систем та їх самовідпорядкування в умовах змін.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення аспектів активізації внутрішнього ринку в умовах виникнення кризових явищ та диспропорцій в економіці України. Мета дослідження передбачає наступні завдання:

- внутрішній ринок держави має досліджуватись як складна відкрита дисипативна емерджентна система, що діє на принципах самовідпорядкування;
- структурно-функціонально система внутрішнього ринку має розглядуватись як сукупність інваріантів та варіацій, як будь-яка штучна система;
- визначення інваріантів, що є постійною, незмінною складовою структури системи внутрішнього ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливе теоретичне значення має визначення функцій внутрішнього ринку, які впливають із його сутності, відображають основне призначення внутрішнього ринку і визначають його роль у розвитку національного виробництва.

Основні функції внутрішнього ринку у національній економіці :

- збалансування попиту і пропозиції за обсягом і структурою;
- установа рівноважної (конкурентної), тобто ринкової ціни, яка відповідає суспільній корисності товару;
- створення передумов для виробництва рівноважного обсягу товарів, тобто такого обсягу, який потрібний ринкові і який буде проданий на ньому;
- доведення продукції від виробництва до споживання та забезпечення безперервної зміни форм вартості товарів.

У процесі розвитку внутрішнього ринку ці функції ускладнюються, адже виробництво стає все більш диференційованим, а споживання – більш різноманітним. Закріплення за внутрішнім ринком ролі «локомотива» економічних процесів – це сучасне концептуальне бачення механізмів і перспектив після кризового розвитку вітчизняної економіки. Орієнтація національної економіки на пріоритетне задоволення зовнішнього попиту як каналу валютних надходжень робить її залежною від світових криз. Зорієнтованість реального сектору вітчизняної економіки на зовнішні ринки робить її надзвичайно чутливою до кон'юнктури світового ринку і формує загрози для сталого розвитку. Надмірне засилля вітчизняного ринку імпортом товарами спричинює перманентну дестабілізацію податково-бюджетної та банківської системи, підриває соціальну та економічну стабільність. Експорт продукції низько технологічних галузей перетворює українську економіку на сировинний придаток високорозвинених країн. «Україна мала другий за потужністю і розвиненістю промисловий потенціал в СРСР. Проте після його розпаду і трансформаційної кризи 90-х років ХХ ст. українська промисловість за обсягами випуску досі не може відновитися до рівня 1990 р. Нині загальний стан галузі характеризується як деіндустріалізація [4; 5], яка пов'язана не лише з істотним (майже вдвічі) зменшенням внеску промисловості у створення валової доданої вартості в економіці за останні десятиліття, а й з наростаючою структурно-технологічною відсталістю виробництва, закриттям значної кількості унікальних, у тому числі високотехнологічних, підприємств, тотальною зношеністю основного капіталу галузі внаслідок загальмовування відтворювальних процесів і хронічного дефіциту інвестиційних ресурсів. Базові технології галузі було закладено ще за радянських часів, 30–50 років тому, через що понад 90% промислової продукції України є низькотехнологічною» [5]. Нелегальне вивезення капіталу через офшорні зони зменшує інвестиційні можливості економіки України для здійснення її модернізації. Вихід з кризи та процес модернізації економіки можливі лише при суттєвому зростанні

внутрішнього попиту – як споживчого, так і інвестиційного. Забезпечення ефективного і сталого функціонування національної економіки досягається в системі координат розвитку внутрішнього ринку. Створення ефективного внутрішнього ринку є основою загального покращення соціально-економічних процесів в українському суспільстві та перспектив інноваційного зростання та конкурентоздатності. На наш погляд, базові недоліки аналізу та недооцінка значущості внутрішнього ринку взагалі обумовлена ігноруванням використання трансдисциплінарного підходу у дослідженні ринку як системи і як складової соціальної суперсистеми. Також, практично не використовуються методи інваріантно-варіаційного аналізу та синтезу та структурно-функціональне дослідження внутрішнього ринку як системи.

Інваріантами системи внутрішнього ринку які слід посилювати в аспекті їх впливу на активізацію внутрішнього попиту можуть бути наступні:

- доля продукції із високим мультиплікатором доданої вартості;
- запровадження диференційованих податкових ставок для підприємств-експортерів;
- цільове субсидування підприємств, що здійснюють технологічну модернізацію;
- недопущення імпорту фізично і морально застарілого устаткування та технологій, а також тих товарів, що можуть виготовлятися в Україні;

– підвищення соціальної орієнтації промисловості, збільшуючи виробництво складної побутової техніки тривалого користування.

Стан внутрішнього ринку України характеризує рейтинг Глобальної конкурентоспроможності (див. табл. 1).

У 2018 році даний індекс покращився на 6 позицій, а у 2019 знову впав на 3 пункти, що свідчить про нестабільність стану глобальної конкурентоспроможності України.

Розглянемо Індекс мережевої готовності або технологічної готовності в Україні, що свідчить про здатність країни до використання перспектив, що надають інформаційно-комунікаційні технології (Максимальне рівень індексу 7).

Даний показник має стабільне значення, але на фоні загальних кризових проявлень, що характеризують стан внутрішнього ринку України він не може бути визначеним у якості значущої характеристики.

У 2014 році економіка країни увійшла у стан стагфляційної кризи (спостерігалось річне падіння ВВП на 6,6% у поєднанні зі зростанням інфляції до 24,9% на кінець року). Внаслідок цілої низки дій з боку економічної, фінансової і монетарної влади у 2015 році криза стагфляції різко загострилась: ВВП впав до 91 млрд. дол. (у порівнянні з 183 млрд. дол. у 2013 р.), у квітні 2015 року інфляція сягнула рівня галопуючої (60,9%), а на кінець

Таблиця 1

Субіндекси глобальної конкурентоспроможності України (2017)

№	Сфери конкурентоспроможності та відповідні показники	Місце України у світі серед 137 країн
1	2	3
1.	Інститути	
	- гарантування прав власності	128
	- незалежність судів	129
	- захист прав міноритарних акціонерів	129
	- корупція	106
	- ефективність правової структури та виконання законів	122
	- ефективність державних витрат	122
	- організована злочинність	113
	- фаворитизм у рішеннях державних осіб	111
	- якість послуг поліції	101
	- ефективність наглядових рад в корпораціях	90
- етична поведінка фірм	102	
2.	Інфраструктура	
	- інфраструктура в цілому	88
	- якість доріг	130
	- якість портової інфраструктури	93
	- якість авіатранспортної інфраструктури	92
3.	Макроекономічні умови	
	- інфляція, річний індекс у %	129
	- кредитний рейтинг країни	123
	- управління державним боргом	112

1	2	3
4.	Ефективність ринків	
	- ефективність антимонопольної політики	129
	- вплив податкової системи на мотиви інвестування	127
	- нетарифні бар'єри входу на ринки	120
	- якість митних процедур	126
	- домінування іноземної власності	127
5.	Ефективність ринку праці	
	- державна політика збереження талантів	129
	- податкові стимули для мотивації у працевлаштуванні	124
	- професійний менеджмент	123
	- державна політика підвищення привабливості роботи для талановитих осіб	106
6.	Розвиток фінансового ринку	
	- наявність фінансових послуг	112
	- доступність фінансових послуг	120
	- фінансування через фондовий ринок	114
	- легкість отримання кредиту	103
	- наявність венчурного капіталу	118
	- стійкість банківської системи	135
	- якість регулювання фондового ринку	134

Джерело: [6]

року становила 43,3%. Національна валюта девальвувала більше ніж втричі [8]. У поточний час кризове становище не здолано у повному обсязі, а у деяких сферах суспільного життя продовжує загострюватись. Додатковим чинником стало розповсюдження захворювання на COVID-19.

Таблиця 2

**Індекс мережевої готовності України
(Networked Readiness Index)**

Дата	Значення	Зміни, %
2016	4	4,77%
2015	4	3,62%
2014	4	0,05%
2013	4	0,54%
2012	4	8,96%
2011	4	0,00%
2010	4	-9,49%
2009	4	5,41%
2008	4	5,71%

Джерело: [7]

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз свідчить, що внутрішній ринок України є практично нерозвиненим внаслідок низького платоспроможного попиту населення, а тому його потенціал як стимулу розвитку і компенсатору зовнішніх шоків для економіки не є задіяним у повному обсязі. Сировинний статус країни є небезпечним через її високу залежність від кон'юнктури глобальних сировинних ринків і вразливість до різких коливань світових цін на сировину. Оскільки частка України у світовій економіці з 1992 по 2016 рік

зменшилася в три рази – до менш 0,3% з 1% світового ВВП. Згідно з прогнозами, і в 2018 році українська економіка зростатиме повільніше, ніж світова, що сприятиме погіршенню становища, незважаючи на прогрес у реформах і практично не впливає на світові ціни на відміну від індустріальних країн, що створюють та формують ціни на високотехнологічну експортну продукцію та інноваційні товари.

У сучасний час, при аналізі стану внутрішнього ринку, не використовуються трансдисциплінарний та системний підходи, а саме його структурно-функціональна складова. Використання інваріантно-варіаційного підходу при дослідженні та проектуванні системи внутрішнього ринку, а саме – визначення інваріантів та варіацій та розробка методичних заходів щодо посилення сукупності інваріантів внутрішнього ринку сформує можливість розробити сучасну методологію як активізації ринку, так і протидії кризи та його трансферу в Україну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Панов А.Д. Кризис планетарного цикла Универсальной истории и возможная роль программы SETI в посткризисном развитии. URL: <http://ss.xsp.ru/st/005/index.php>. (дата звернення: 21.10.2020).
2. Сухоруков А. Що до методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 5–15.
3. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем: Введение в общую теорию гармонии систем. Изд 6-е. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2019. 264 с.

4. Хакен Г. Информация и самоорганизация. Макроскопический подход к сложным системам. Москва : КомКнига, 2005. 248 с.

5. Кіндзерський Ю. Антикризова промислова політика: варіант вітчизняного концепту. *Вісник НАН України*. 2016. № 10. С. 27–28. URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16124.037.pdf (дата звернення: 01.11.2020).

6. Украина заняла 83-е место в рейтинге глобальной конкурентоспособности, поднявшись на шесть позиций. URL: <https://gordonua.com/news/money/ukraina-zanyala-83-e-mesto-v-reytinge-globalnoy-konkurentosposobnosti-podnyavshis-na-shest-pozitsiy-432910.html> (дата звернення: 21.10.2020).

7. The Network Readiness Index 2019: Towards a Future Ready Society. URL: <https://networkreadinessindex.org/wp-content/uploads/2020/03/The-Network-Readiness-Index-2019-New-version-March-2020.pdf> (дата звернення: 21.10.2020).

8. Частка України у світовій економіці за роки незалежності скоротилася в три рази. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/2338702-chastka-ukrajini-u-svitoviy-ekonomitsi-za-roki-nezaleznosti-skorotilasya-v-tri-razi.html> (дата звернення: 21.10.2020).

REFERENCES:

1. Panov A.D. Kryzys planetarnoho tsykla Unyversalnoi ystoryy u vozmozhnaia rol prohrammy SETI v postkryzysnom razvytyy. Available at: <http://ss.xsp.ru/st/005/index.php> (accessed 21 October 2020).

2. Sukhorukov A. (2013) Shchodo metodolohii kompleksnoho otsiniuvannia skladnykiv ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Regarding the methodology of comprehensive assessment of the components of economic security of the state]. *Stratehichni priorytety*, vol. 3, pp. 5–15.

3. Soroko E.M. (2019) *Zoloty sechenyia, protsessy samoorganizatsyy u evoliutsyy system: Vvedenyie v obshchuiu teoryiu harmonyy system* [Golden ratios, processes of self-organization and evolution of systems: an introduction to the general theory of systems harmony]. Moscow: Knyzhnyj dom "LYBROKOM". (in Russian)

4. Khaken H. (2005) *Ynformatsyia y samoorganizatsyia. Makroskopycheskyi pokhod k slozhnym systemam* [Information and self-organization. Macroscopic approach to complex systems]. Moscow: KomKnyha. (in Russian)

5. Kindzerskyi Yu.I. (2016) Antykryzova promyslova polityka: variant vitchyznianoho kontseptu [Anti-crisis industrial policy: a variant of the domestic concept]. *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 10, pp. 27–28. Available at: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/16124.037.pdf (accessed 21 October 2020).

6. Ukrayna zaniala 83-e mesto v reytynhe hlobalnoi konkurentosposobnosti, podniavshys na shest pozytsiy [Ukraine ranked 83rd in the ranking of global competitiveness, rising by six positions]. Available at: <https://gordonua.com/news/money/ukraina-zanyala-83-e-mesto-v-reytinge-globalnoy-konkurentosposobnosti-podnyavshis-na-shest-pozitsiy-432910.html> (accessed 21 October 2020).

7. The Network Readiness Index 2019: Towards a Future-Ready Society. Available at: <https://networkreadinessindex.org/wp-content/uploads/2020/03/The-Network-Readiness-Index-2019-New-version-March-2020.pdf> (accessed 21 October 2020).

8. Chastka Ukrainy u svitovii ekonomitsi za roky nezalezhnosti skorotylasia v try razy [Ukraine's share in the world economy has tripled since independence]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/2338702-chastka-ukrajini-u-svitoviy-ekonomitsi-za-roki-nezaleznosti-skorotilasya-v-tri-razi.html> (accessed 21 October 2020).